

Rekomendacijos praktiniam plakatų taikymui

Plakatas 9–12 klasių mokiniams

ATPAŽINK SMURTA, ir kreipkis pagalbos

Psichologinis smurtas – kai kitas žmogus tyčia menkina tave ar skaudina. Tikėtina, kad patiri psichologinį smurtą jei:

- ant tavęs šaukia, gąsdina, grasina,
- draudžia tau išreikšti savo nuomonę,
- tave menkina, atstumia, apkalba,
- užgaulioja, tyčia erzina, neteisingai kaltina,
- verčia tave daryti tai, ko nenori.

Fizinis smurtas – kai kitas žmogus tyčia tau ar kitam asmeniui sukelia skausmą ar sužeidžia. Tikėtina, kad patiri fizinį smurtą, jei:

- tave muša, purto, stumdo ar kitaip tyčia sukelia tau fizinį skausmą,
- gadina ar atima tavo daiktus,
- grasina ginklais ar kitais pavojingais daiktais.

Nepriežiūra – kai tėvai (globėjai / rūpintojai) nuolatos nesirūpina pagrindiniais tavo poreikiais, neapsaugo tavęs nuo galimos žalos. Tikėtina, kad patiri nepriežiūrą, jei labai dažnai:

- esi alkanas (-a), tau trūksta maisto,
- neturi tinkamų drabužių (pvz., tavo batai per maži, suplyšę, neturi oro sąlygoms pritaikytų drabužių),
- tave veja iš namų,
- tave verčia prašyti kitų žmonių maisto ar pinigų,
- namuose matai tėvų ar kitų žmonių smurtą,
- namuose nėra nė vieno žmogaus, kuris galėtų tavimi pasirūpinti,
- suaugusieji leidžia, skatina rūkyti, vartoti alkoholi,
- suaugusieji įtraukia tave į nusikalstamą veiką.

Seksualinis smurtas – kai tave verčia arba įkalbinėja dalyvauti seksualiniuose veiksmuose. Tikėtina, kad patiri seksualinį smurtą, jei gerai pažįstamas ar visai nepažįstamas žmogus:

- verčia tave mylėtis, kai to nenori, per jėgą ar tau nepriimtiniu būdu,
- be tavo sutikimo liečia tave ar tavo intymias vietas arba prašo, kad tu liestum,
- prašo nusirengti ar pats (-i) nusirenginėja,
- prašo atsiųsti tavo nuogo(-os) nuotraukas, kitus vaizdus ar siunčia juos tau,
- siūlo tau mylėtis už pinigus ar daiktus.

**PRISIMINK:
NIEKAS NETURI
TEISĖS TAVĘS
SKRIAUSTI!**

Jeį manai, kad patiri smurtą:

- Pasakyk apie tai suaugusiajam, kuriuo pasitiki
- Skambink į Vaikų liniją (tel. 116 111) arba Jaunimo liniją (tel. 8 800 28888)
- Rašyk www.vaikulinija.lt (pagalba laiškais / pokalbis internetu) www.jaunimolinija.lt (pagalba laiškais / pokalbis internetu)
- Mokykloje gali kreiptis į

Koks yra plakate pateiktos informacijos pristatymo tikslas?

Pristatant plakate pateiktą informaciją, siekiama supažindinti 9–12 klasių mokinius su smurto ir su juo susijusiomis sąvokomis, mokyti vaikus atpažinti smurtą artimoje aplinkoje ir padrašinti apie patirtą ar pastebimą smurtą papasakoti suaugusiam žmogui, kuriuo mokinys pasitiki.

Kada ir kaip pristatyti plakate pateiktą informaciją?

Rekomenduojama plakate pateiktą informaciją mokiniams pristatyti klasės valandėlės metu. Jeigu manote, kad būtų tikslingiau, galite plakatą pristatyti ir kitu, jūsų nuomone tinkamu, metu, pavyzdžiui, per neformaliojo švietimo veiklas. Tokiu atveju svarbu skirti pakankamai laiko plakato pristatymui ir pasirūpinti mokiniams saugia erdve, kad jie galėtų išreikšti savo nuomonę, užduoti rūpimus klausimus.

Atsižvelgdami į tai, jog plakatai yra tik pagalbinė priemonė, neapsiribokite juose esančia informacija, aptarkite su mokiniais ir tai, kaip jie supranta įvairius skirtingų smurto formų požymius, skatinkite mokinių diskusiją, klausimus smurto atpažinimo ir reagavimo į smurtą temomis.

Rekomenduojama plakato pristatymo trukmė 35–45 min.

Kas yra smurtas ir kodėl svarbu apie tai kalbėti su mokiniais?

Kalbant su mokiniais apie smurtą, svarbu ir patiems gerai suprasti, kas yra smurtas, kaip jis pasireiškia, kokios galimos smurto pasekmės. Primename, kad Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme yra pateiktas bendras smurto apibrėžimas. Smurtas – veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą. Tuo tarpu patyčios Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme yra apibrėžtos kaip psichologinę ar fizinę jėgos persvarą turinčio asmens ar asmenų grupės kitam asmeniui daromi tyčiniai pasikartojantys veiksmai, kuriais siekiama pažeminti jo reputaciją ar orumą, jį įžeisti, įskaudinti ar kitaip sukelti jam psichologinę ar fizinę žalą.

Kalbėti apie smurtą nėra lengva. Tai iš tiesų jautri ir daugelį mūsų vienaip ar kitaip palietusi tema. Nepaisant galimai kylančio nerimo, nesaugumo jausmo, kalbėti apie smurtą su mokiniais yra būtina dėl šios problemos masto ir ilgalaikių pasekmių vaiko sveikatai ir gerovei.

Yra žinoma, kad daugiau nei vienas bilijonas pasaulio vaikų kasmet patiria smurtą ir tai sudaro apie pusę viso pasaulio vaikų (Hillis ir kt., 2017). Lietuvoje ši problema yra ne ką mažiau aktuali. Remiantis Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2018 m. veiklos ataskaita, 2018 m. galimai smurtą patyrė 4448 vaikai, iš kurių 3343 (73 proc.) galimai patyrė smurtą artimoje

aplinkoje. Svarbu žinoti, kad realus smurtą patiriančių vaikų skaičius yra kur kas didesnis nei jį atspindintys oficialūs statistikos duomenys. Apie didelę dalį vaikų, patiriančių smurtą, taip ir nesužinome. Vaikams gali būti pernelyg baisu, gėda, nejauku pasakyti apie patiriamą smurtą, o kai kuriais atvejais vaikai net nesupranta, kad tam tikras kitų asmenų elgesys yra smurtas.

Smurtas sukelia ilgalaikes neigiamas pasekmes. Remiantis Pasaulio sveikatos organizacijos surinktais duomenimis, smurtas prieš vaikus yra susijęs su įvairiais sveikatos sutrikdymais. Vaikystėje patirtas smurtas du kartus padidina riziką susirgti depresija paauglystės ar ankstyvosios suaugusios laikotarpiu. Be to, patirtas smurtas padidina tikimybę išsivystyti nerimo ir valgymo sutrikimams, du kartus sustiprina bandymų nusižudyti riziką, gali sukelti potrauminio streso sutrikimą, didina piktnaudžiavimo alkoholiu ir narkotinėmis medžiagomis riziką, gali lemti su mokymusi susijusius sunkumus (būdingi žemesni mokymosi pasiekimai, mažesnė tikimybė pabaigti mokyklą ar įgyti aukštąjį išsilavinimą), padidina riziką smurtauti ar tapti smurto auka ateityje.

Atsižvelgiant į smurto paplitimą, jo neigiamas pasekmes ir siekiant apsaugoti vaikus, svarbu mokyti vaikus atpažinti smurtą, informuoti juos, kur gali kreiptis pagalbos. Jeigu jaučiate, kad Jums pačiam(-iai) yra sunku kalbėti šia tema, pasikonsultuokite su savo ugdymo įstaigoje ar PPT / ŠPT dirbančiais specialistais (psichologais, socialiniais pedagogais), paprašykite padėti jums pasiruošti ir / ar pristatyti plakate pateiktą informaciją.

Kaip kalbėti su mokiniais apie smurtą?

Kalbant apie smurtą su mokiniais, rekomenduojama vadovautis šiais principais:

- *Kalbėkite su mokiniais atvirai, parodykite, kad esate žmogus, su kuriuo galima kalbėti apie smurtą.* Vaikai, stebėdami suaugusiųjų veiksmus, reakcijas, kalbėjimo toną, gana lengvai pajaučia, kai tam tikros temos suaugusiesiems yra nepatogios, jomis, atrodo, nedera kalbėti. Jeigu vaikui kalbant ir užduodant klausimus tam tikra tema tėvai, mokytojai ar kiti suaugusieji, pavyzdžiui, ignoruoja vaiko klausimą, liepia neklausinėti ar eiti į savo kambarį, tai vaikas priima kaip ženklą, jog ši tema yra uždrausta. Taigi, svarbu atvirai kalbėti su mokiniais apie smurtą ir tokiu būdu parodyti, kad jūs ar kiti mokykloje esantys specialistai yra tie žmonės, kuriems mokiniai gali papasakoti, kad yra skriaudžiami, užduoti jiems rūpimus klausimus. Toks atviras dialogas apsaugo mokinius nuo užsisklendimo savyje, atveria didesnes galimybes kreiptis ir gauti reikalingą pagalbą.
- *Nebijokite klausimų, kurie kyla mokiniams.* Natūralu, kad kalbant apie smurtą mokiniams gali kilti įvairūs klausimai. Nenusigąskite, stenkitės į mokinių klausimus

atsakyti paprastai, per daug neišsiplėsdami (t.y. neapkraukite mokinių informacijos gausa).

Jeigu mokinys uždavė klausimą, į kurį nežinote atsakymo, pasakykite, kad dabar negalite atsakyti į klausimą, tačiau pasidomėsite ir galėsite apie tai pakalbėti, pavyzdžiui, kitą dieną. Svarbu, kad pažadėję tikrai pasikalbėtumėte su mokiniu jam rūpima tema.

- *Ironija ar juokai smurto tema negalimi.* Smurtas yra rimta problema, todėl apie ją kalbėti reikia rimtai. Neironizuokite ir nejuokaukite smurto tema, nes tai sušvelnina šios problemos reikšmę. Mokinys, išgyvenantis dėl patiriamo smurto ar matantis smurtą artimoje aplinkoje, gali nedrįsti apie tai papasakoti, gali bijoti likti nesuprastas, o jeigu suaugusieji atvirai juokauja smurto tema, perteikia vaikams žinią, kad tai nėra svarbi ir dėmesio verta tema.
- *Į mokinio pasidalinimą apie patirtą smurtą reaguokite ramiai, tačiau rimtai.* Jeigu mokinys jums ima pasakoti, kad jis patyrė smurtą, visų pirma išklauskite jį, padėkokite mokiniui už jo drąsą ir atvirumą. Galite sakyti: „Ačiū, kad išdrįsai ir man papasakojai apie tai, kas tave neramina. Atrodo, kad tau tikrai baisu / liūdna dėl to, kas nutiko (ar vis dar vyksta). Aš esu čia, kad galėčiau tau padėti“. Jokiu būdu nekaltinkite, negėdinkite ir nebauskite vaiko dėl to, ką jam teko patirti. Nereikėtų vaiko klausti, kodėl anksčiau to nepasakė, kam išvis ėjo su juo / ja susitikti ir panašių klausimų. Vaikui atsiverti ir papasakoti apie skaudžią patirtį jau yra didelis ir nelengvas žingsnis, todėl šioje situacijoje svarbiausia palaikyti mokinį, patvirtinti, kad papasakodamas apie patiriamą ar stebimą smurtą pasielgė teisingai, ir suteikti jam reikalingą pagalbą. Svarbu, jog nepaliktumėte mokinio vieno spręsti šios problemos, nes tai yra mokinio jėgas ir galimybes viršijanti užduotis.

Žemiau pateikiamos gairės kaip kalbėti apie smurtą su 9–12 klasių mokiniais.

Pasiruošimas.

Prieš pradėdami klasės valandėlę, pakabinkite plakatą mokiniams gerai matomoje vietoje ir taip, kad jums būtų patogu jį pristatyti.

Ižanga.

Pristatykite mokiniams klasės valandėlės temą, tikslą. Galite mokinių paklausti, ką jie žino ir galėtų pasakyti apie smurtą. Išklauskite mokinių pasidalinimus, tai padės įvertinti vaikų turimas žinias ir paskatins aktyviau įsitraukti į klasės valandėlės veiklą. Nevertinkite vaikų atsakymų kaip teisingų ar klaidingų ir netaisykite jų. Galite mokinių išsakomas mintis užrašyti lentoje. Jeigu mokiniams sunku pasidalinti savo mintimis, galite pateikti konkretesnius klausimus. Pavyzdžiui, paklauskite mokinių: *Kas yra smurtas? Iš ko mes galime suprasti, kad tai, kaip elgiasi kažkoks žmogus, yra smurtas?* Išklausę mokinių nuomonę, pateikite jiems smurto apibrėžimą. Galite sakyti: *Plačiąja prasme smurtas yra tyčinis žmogaus elgesys, kuomet savo veiksmais ar žodžiais siekiama sukelti kitam fizinį ir / ar dvasinį skausmą. Yra išskiriamos ir skirtingos smurto formos, ar jums teko ką nors girdėti apie jas? Kokias žinote smurto formas?* Išklauskite mokinių atsakymus. Pristatykite mokiniams, kad yra keturios pagrindinės smurto formos: fizinis, psichologinis, seksualinis smurtas ir nepriežiūra, ir apie šias smurto formas bus plačiau kalbama šios klasės valandėlės metu. Papasakokite, ką šios klasės valandėlės metu mokiniai sužinos ir kodėl ši informacija yra svarbi. Galite mokiniams sakyti: *Šios klasės valandėlės metu daugiau sužinosime apie smurtą ir jo formas, mokysimės atpažinti smurtą bei sužinosime, kur smurto atveju galime kreiptis pagalbos. Tai svarbu žinoti, kad galėtume tinkamai sureaguoti ir sustabdyti smurtą.*

Smurto požymių pristatymas.

Pristatydami mokiniams pagrindinius smurto požymius, kurie yra pateikti plakate, neskubėkite, rodykite, kurioje plakato vietoje tai yra parašyta. Paraginkite mokinius apie patiriamą ar stebimą smurtą netylėti, o papasakoti suaugusiam žmogui, kuriuo pasitiki. Skirkite laiko mokinių reakcijoms, klausimams, pasitikslinkite, ar mokiniams viskas yra aišku, ar tinkamai supranta pateiktą informaciją.

Psichologinis smurtas. Visų pirma, pristatykite psichologinio smurto apibrėžimą bei paprašykite mokinių pateikti šios smurto formos pavyzdžių. Išklauskite mokinių atsakymus, tačiau nevertinkite jų kaip teisingų ar klaidingų. Pristatydami pagrindinius, plakate pateiktus psichologinio smurto požymius, pasitikslinkite, kaip mokiniai supranta šiuos teiginius: „draudžia tau išreikšti savo nuomonę“, „verčia tave daryti tai, ko tu nenori“, nes tai yra teiginiai, kurie mokiniams gali būti

neaiškūs, keliantys daug klausimų. Pavyzdžiui, galite paklausti mokinių: *Kaip jūs galvojate, kodėl draudimas išreikšti savo nuomonę yra smurtas ir kokiais atvejais tai yra smurtas?* Išklauskite mokinių atsakymus, be savo asmeninių vertinimų ar interpretacijų. Jeigu mokiniai nesupranta ar neteisingai supranta šio teiginio reikšmę, galite mokiniams pateikti pavyzdį: *Įsivaizduokite, jog su šeimos nariais diskutuojate kokia nors tema ir jūsų senelis / mama nepritaria jūsų nuomonei, jai prieštarauja. Šiuo atveju tai nebūtų psichologinis smurtas, nes kiekvienas turime teisę turėti savo nuomonę ar nepritari kito žmogaus nuomonei. O dabar įsivaizduokite, kad kiekvieną kartą, kai jūs namuose bandote išreikšti savo nuomonę, pavyzdžiui, jūsų tėvai ar seneliai nuolat pertraukia jus, neklauso, ką jūs sakote, vis kartoja, kad jūsų nuomonė yra netikusi, niekam neįdomi ir nesvarbi. Tokiu atveju tai būtų psichologinis smurtas, nes tai yra tyčinis elgesys, siekiant įskaudinti ar pažeminti kitą žmogų.* Vėliau pasiteiraukite mokinių, kaip jie supranta teiginį „verčia tave daryti tai, ko nenori“. Jeigu mokiniai nesupranta ar neteisingai supranta šio teiginio reikšmę, galite mokiniams pateikti pavyzdį: *Įsivaizduokite situaciją, kad jūsų reikalauja eiti į pamokas, nors jūs to nenorite. Tokiu atveju tai nebūtų smurtas, nes lankyti pamokas yra jūsų atsakomybė, tačiau pasvarstykite ir kitą situaciją. Įsivaizduokite, kad, pavyzdžiui, jūsų tėtis verčia jus savo geriausiam draugui / draugei pasakyti itin nemalonus dalykus. Tokiu atveju tai būtų psichologinis smurtas prieš jus, nes tai yra tyčinis elgesys, verčiantis jus jaustis nesmagiai, nemaloniai, daryti tai, ko nenorite.* Jeigu reikia, skirkite laiko mokinių klausimams ar reakcijoms.

Fizinis smurtas. Vėliau pakalbėkite su mokiniais apie fizinį smurtą. Paprastai fizinis smurtas yra ta smurto forma, kuri mokiniams yra geriausiai pažįstama, ją lengviausia atpažinti. Atsižvelgdami į tai, suteikite daugiau laiko ir erdvės pasisakyti patiems mokiniams. Taigi, prieš pradėdami fizinio smurto pristatymą, galite užduoti mokiniams kelis klausimus, pavyzdžiui: *Kas yra fizinis smurtas? Kokie yra fizinio smurto požymiai? Kuo fizinis smurtas skiriasi nuo kitų smurto formų?* Išklauskite mokinių atsakymus. Pristatykite mokiniams fizinio smurto apibrėžimą ir plakate pateiktus pagrindinius šios smurto formos požymius. Kalbėdami su mokiniais apie fizinį smurtą, plačiau aptarkite teiginį – „gadina ar atima tavo daiktus“. Galite užduoti mokiniams klausimą: *Kaip manote, kodėl tai yra laikoma fiziniu smurtu?* Išklauskite mokinių atsakymų. Paašškinkite mokiniams, kad atimant iš kito žmogaus kokį nors daiktą, paprastai nėra išvengiama fizinio kontakto. Pavyzdžiui, žmogų pastumia, griebia telefoną / kuprinę iš rankų, todėl tai yra laikoma fiziniu smurtu. Tiesa, turėkite mintyje, jog įvairios smurto formos dažnai persidengia tarpusavyje ir, priklausomai nuo aplinkybių, tas pats veiksmas gali būti priskiriamas vienai ar kitai smurto formai.

Nepriežiūra. Prieš pristatydami nepriežiūros apibrėžimą ir pagrindinius požymius, galite mokiniams užduoti kelis klausimus, pavyzdžiui: *Kaip jums atrodo, jeigu tėvai / seneliai / globėjai*

nuolatos nesirūpina savo vaiku, jo sveikata, saugumu, nesuteikia jam pakankamai maisto, drabužių, tai yra smurtas ar ne? Kodėl taip galvojate? Išklaušę mokinių atsakymus, paaiškinkite, kad tai yra viena iš smurto formų ir ji vadinama nepriežiūra. Vėliau pristatykite mokiniams pagrindinius požymius, kurie padeda atpažinti šią smurto formą. Siekdami, kad mokiniai kuo tiksliau suprastų plakatuose pateiktą informaciją, galite jiems pateikti pavyzdį: *Nepriežiūros nėra, kai tu namuose norėtum suvalgyti būtent vištienos kepsnį, o yra tik blynėliai ar kai neapsirengi šiltesnės striukės, nes ji tau nelabai patinka. Smurtas yra, kai tu nuolatos esi alkanas, nes namuose nėra jokio maisto, neturi oro sąlygas atitinkančių drabužių ir tėvai ar kiti suaugę žmonės namuose visai tuo nesirūpina.* Pasiteiraukite mokinių, ar viskas aišku, paraginkite užduoti klausimų.

Seksualinis smurtas. Kalbant apie seksualinį smurtą svarbu būti atviram mokinių klausimams, reakcijoms, nes tai yra itin jautri tema, kuria gali būti nedrašu, sunku kalbėti. Pateikite mokiniams seksualinio smurto apibrėžimą bei pristatykite pagrindinius seksualinio smurto požymius. Paaiškinkite, kad plakate pateikti tik pagrindiniai šios smurto formos požymiai ir papildykite plakate esančią informaciją, kad seksualinis smurtas gali būti ir kitoks žmogaus elgesys, dėl kurio vaikui kyla nemalonūs jausmai, pavyzdžiui, gėda, baimė, kaltės jausmas. Pakalbėkite su mokiniais apie tai, jog žmogus, kuris seksualiai išnaudoja kitą, gali grasinti, jei netenkins jo / jos seksualinių norų, smurtautojas (-a) vaiką ar paauglį nuskriaus, visiems papasakos, išsiskirs su juo / ja. Taip pat smurtautojai kartais siekia įtikinti vaiką ar paauglį, kad jei jis / ji sugalvotų kam nors papasakoti apie patiriamą seksualinį smurtą, niekas juo nepatikėtų. Šioje situacijoje svarbu suprasti ir paaiškinti mokiniams, jog tokie grasinimai yra bandymas nuslėpti netinkamą elgesį ir niekas neturi teisės žmogaus reikalauti to laikyti paslapyje. Pabrėžkite mokiniams, jog seksualinio smurto atveju labai svarbu apie tai pasakyti suaugusiam, kuriuo jis / ji pasitiki. Tiesa, gali būti, jog paaugliai bus labiau linkę apie tai papasakoti savo geriausiam draugui / draugei, nei suaugusiajam. Atsižvelgdami į tai, galite pakalbėti su mokiniais, ką reikėtų daryti, jeigu kas nors jiems papasakotų apie patiriamą seksualinį smurtą. Pavyzdžiui, galite mokiniams užduoti klausimą: *Pasvarstykite, jeigu jūsų draugas ar draugė papasakotų apie patirtą seksualinį smurtą, kaip būtų galima į tai sureaguoti? Ką galima būtų sakyti?* Jeigu mokiniai nežino, nediršta pasidalinti, kaip būtų galima reaguoti į tokią situaciją, arba pateikia netinkamus reagavimo būdus, pateikite mokiniams keletą rekomendacijų:

- Visų pirma išklauskite, nepertraukite, skirkite pakankamai laiko draugui (-ei) pasidalinti savo išgyvenimais.
- Tikėkite tuo, ką sako jūsų draugas (-ė).

- Dažnai žmonės, patyrę seksualinį smurtą, jaučia kaltę, gėdą dėl to, kas nutiko, tačiau tai niekuomet nėra nukentėjusio žmogaus kaltė ar atsakomybė. Pasakykite tai draugui (-ei), jokia būdu patys nekaltinkite, nepriekaištaukite jam / jai dėl to, ką teko patirti.
- Svarbu, kad tai netaptų judviejų paslaptimi. Jeigu žmogus patiria ar yra patyręs seksualinį smurtą, jam būtina suteikti reikiamą pagalbą. Apsitarkite su draugu (-e), kokiam suaugusiam žmogui galėtų papasakoti apie tai, kas jam / jai nutiko. Galbūt tai yra tėvai, klasės auklėtoja, mokyklos psichologas (-ė), dėdė ar pan. Jeigu reikia, palydėkite draugą (-ę), padėkite jam / jai siekti pagalbos ir ją gauti. Draugas (-ė) gali prašyti jūsų niekam apie tai nepasakoti. Gerbkite jo / jos norą, tačiau nežadėkite to, raginkite kreiptis pagalbos.

Taip pat, kalbant apie seksualinį smurtą, svarbu žinoti, jog mokiniai, pristatydami hipotetinę ar draugo / nepažįstamojo situaciją, iš tiesų tokiu būdu gali kalbėti (bet nebūtinai kalba) apie savo pačių patirtį, todėl į mokinių pasisakymus reikia reaguoti rimtai, jokia būdu nenuvertinant jų ar nepašiepiant.

Apibendrinimas.

Pristatę visus pagrindinius skirtingų smurto formų požymius, trumpai apibendrinkite mokiniams, ką jie sužinojo šios klasės valandėlės metu, skirkite laiko mokinių klausimams, pasisakymams. Pabrėžkite mokiniams, kad niekas neturi teisės jų skriausti, o jeigu kuris nors iš jų patiria smurtą ar mato, kaip yra skriaudžiamas kitas vaikas, visų pirma reikia papasakoti apie tai suaugusiajam, kuriuo pasitiki. Pristatykite plakate pateiktas pagalbos galimybes ir papasakokite, į ką mokykloje gali kreiptis pagalbos, pvz., psichologą / socialinį darbuotoją / socialinį pedagogą ir kur jį / juos gali surasti. Šią informaciją užrašykite ir tam skirtoje vietoje plakate.

Daugiau informacijos šia tema:

1. Arlauskaitė Ž. Galiu padėti savo vaikui, 2007. Prieiga per internetą: http://www.pozityvitevyste.lt/sites/pozityvitevyste/media/Pagal_meniu/Tevams/Rekomenduojame_paskaityti/knyga%20-%20zydre%20arlauskaite%20-%20galiu%20padeti%20savo%20vaikui.pdf.
2. E-mokymai „Kaip kalbėti su vaiku apie kūną ir saugumą“. Prieiga per internetą: <https://www.stopwykorzystywaniu.pl/lt/>.
3. Glaser D., Prior V. Vaiką žalojantis elgesys: metodinis vadovas specialistams. Prieiga per internetą:

http://www.vaikystebesmurto.lt/sites/paramosvaikamscentras/media/images/Leidiniai/manual_vip_lit.pdf >.

4. Grigutytė N. Apie vaikų seksualinę prievartą, 2003.
5. Hillis S. D., Mercy J. A., Saul J. R. (2017). The enduring impact of violence against children. *Psychology, health & medicine*, 22 (4,) 393–405
6. Ką daryti, jei įtariate, kad vaikas patiria prievartą? VšĮ Paramos vaikams centras. Prieiga per internetą:
http://www.vaikystebesmurto.lt/sites/paramosvaikamscentras/media/images/Lankstinukai_plakatai/ka%20daryti%20jei%20itariate%20kad%20vaikas%20patiria%20prievarta%20lankstinuko%20virselis.pdf>
7. Kurienė A. Kas yra smurtas?, 2016. Prieiga per internetą:
<http://www.vaikystebesmurto.lt/lt/kas-yra-smurtas2>>.
8. Praktinės rekomendacijos, kaip atpažinti, kad vaikas yra žalojamas, VšĮ paramos vaikams centras, 2012. Prieiga per internetą:
http://www.vaikystebesmurto.lt/sites/paramosvaikamscentras/media/images/Leidiniai/toolkit_vip_lit.pdf>.
9. Rekomendacijos mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksmų, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje, LR švietimo ir mokslo ministerija, 2016. Prieiga per internetą:
<https://www.smm.lt/uploads/documents/doc00814420170804052550.pdf> >.
10. Smurto prieš vaikus diagnostikos metodinės rekomendacijos, LR sveikatos apsaugos ministerija, leidinio sudarytojai: R. Adlienė ir kt., 2016. Prieiga per internetą:
https://sam.lrv.lt/uploads/sam/documents/files/Veiklos_sritys/Asmens_sveikatos_prieziura/Diagnostikos_metodikos_ir_rekomendacijos/Rekomendacijos/SMURTO%20PRIES%20VAIKUS%20DIAGNOSTIKOS%20METODIN%C4%96S%20REKOMENDACIJOS.pdf>.
11. Vaikas – smurto auka: teisiniai, psichologiniai ir socialiniai aspektai, VšĮ Paramos vaikams centras, 2010.